

Принципи реалізації валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки держави

*Бондаренко Ольга Сергіївна¹, Куліш Анатолій Миколайович²,
Миргород-Карпова Валерія Валеріївна³*

Опубліковано	Секція	УДК
26.01.2023	Право	351.72

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7791117>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Валютна політика є важливою складовою фінансово-економічної стабільності України. Розвиток даної сфери в Україні розпочався одразу після проголошення незалежності. Нині розвиток валютної політики в Україні зумовлений необхідністю стандартизації до вимог Європейського Союзу та протистояння викликам війни. Саме тому визначення сутності валютної політики та базових засад її реалізації є надзвичайно важливим питанням. Валютна політика є однією з найбільш динамічних складових національної та світової фінансово-економічної системи. При цьому важливим елементом валютної політики є її інституційне забезпечення, яке представлено системою державних органів, що забезпечують виконання покладених на них завдань у цій сфері. Визначення особливостей побудови та розвитку системи валютної політики в умовах глобалізаційних процесів та військової агресії Російської Федерації є важливою науково-практичною проблемою. Метою статті є характеристика принципів валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

У статті проаналізовано наукові підходи до поняття «фінансово-економічна безпека». З'ясовано, що її, по-перше, тлумачать у вузькому розумінні стосовно конкретного підприємства, установи, зокрема банківської. По-друге, у широкому розумінні як частину національної безпеки держави. Аналізується сутність валютної політики та валютної безпеки у призмі фінансово-економічної безпеки України в умовах військової агресії Російської Федерації.

Доведено, що суттєве значення у реалізації валютної політики відіграє законодавче закріплення та правильне тлумачення принципів валютної політики. Констатується, що принципи валютної політики: закріплені законодавчо, водночас особливості їх конкретного втілення містяться як у законодавчих та підзаконних

¹ доктор юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства, Сумський державний університет, 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, буд. 59, тел. (0542) 66-50-82, <https://orcid.org/0000-0002-2288-1393>

² доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, директор Навчально-наукового інституту права Сумський державний університет, 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, буд. 59, тел. (0542) 66-51-00, <https://orcid.org/0000-0003-1619-3831>

³ кандидат юридичних наук, старша викладачка кафедри адміністративного, господарського права, фінансово-економічної безпеки, Сумський державний університет, 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, буд. 59, тел. (0542) 66-51-27, <https://orcid.org/0000-0002-3302-221X>

нормативно-правових актах. Сьогодні всі дії щодо валютного регулювання спрямовані на утвердження стандартів Європейського союзу та протистояння викликам війни.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека держави, валютна політика, валютна безпека, принципи валютної політики, забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Principles of the implementation of currency policy as a means of ensuring the financial and economic security of the state

Annotation. Currency policy is an important component of Ukraine's financial and economic stability. The development of this field in Ukraine began immediately after the declaration of Ukraine's independence. That is why defining the essence of currency policy and the basic principle of its implementation is an extremely important issue. Currently, the development of currency policy in Ukraine is conditioned by the need to standardize to the requirements of the European Union and confront the challenges of war. Currency policy is one of the most dynamic components of the national and global financial and economic system. At the same time, an important element of currency policy is its institutional support, which is represented by a system of state bodies that ensure the fulfillment of tasks assigned to them in this area. Determining the peculiarities of the construction and development of the currency policy system in the conditions of globalization processes and military aggression of the Russian Federation is an important scientific and practical problem. The purpose of the article is to characterize the principles of currency policy as a means of ensuring the financial and economic security of the state.

The article analyzes scientific approaches to the concept of "financial and economic security". It was found that, firstly, it is interpreted in a narrow sense in relation to a specific enterprise, institution a banking one. Secondly, in a broad sense as part of the national security of the state. The essence of currency policy and currency security is analyzed in the light of financial and economic security of Ukraine in the conditions of military aggression of the Russian Federation.

It has been proven that the legislative consolidation and correct interpretation of the principles of currency policy play a significant role in the implementation of currency policy. It is noted that the principles of currency policy: are fixed by law but, at the same time, the specifics of their implementation are contained both in legislative and by-law normative legal acts. Today, all actions related to currency regulation are aimed at approving the standards of the European Union and resisting the challenges of war.

Keywords: financial and economic security of the state, currency policy, currency security, principles of currency policy, ensuring financial and economic security

Вступ

Валютна політика є важливою складовою фінансово-економічної стабільності України. Розвиток даної сфери в Україні розпочався одразу після проголошення незалежності України. Саме тому визначення сутності валютної політики та базових засад її реалізації є надзвичайно важливим питанням. Нині розвиток валютної політики в Україні зумовлений необхідністю стандартизації до вимог Європейського Союзу та протистояння викликам війни. Валютна політика є однією з найдинамічніших складових національної та світової фінансово-економічної системи. При цьому важливим елементом валютної політики є її інституційне забезпечення, яке представлено системою державних органів, що забезпечують виконання покладених на них завдань у цій сфері. Визначення особливостей побудови та розвитку системи

валютної політики в умовах глобалізаційних процесів та військової агресії Російської Федерації є важливою науково-практичною проблемою [1].

Вивчення питань валютної політики, валютного регулювання, фінансово-економічної безпеки та принципів валютної політики були предметом наукового інтересу багатьох вчених, наприклад, Т. Завори, О. Бондаренко, О. Захарова, П. Пригунова, О. Юніна, Л. Акімової, О. Барановського, П. Латковського. Поза тим питання трансформації валютної політики та особливості реалізації принципів валютної політики в умовах війни залишається малодослідженим.

Метою статті є характеристика принципів валютної політики як засобу забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

Результати

Насамперед варто проаналізувати понятійно-категоріальний апарат. Наприклад, З. Варналій вивчає фінансово-економічну безпеку на рівні підприємства та вважає, що нею є результат взаємодії різних складових, метою яких є усунення фінансово-економічних загроз для функціонування та розвитку бізнесу та забезпечення його стабільності та незалежності, висока конкурентоспроможність технологічного потенціалу, оптимальність та ефективність організаційних структур, правовий захист діяльності, захист ІТ-середовища, бізнес-таємниця, безпека персоналу, капіталу, активів та бізнес-інтересів [2, с. 231].

З позиції господарської діяльності аналізує фінансово-економічну безпеку й О. Бондаренко, яка переконана, що фінансово-економічна безпека є результатом комплексу складових, метою яких є усунення фінансово-економічних загроз функціонуванню та розвитку підприємства та забезпечення його фінансової стабільності та незалежності, високої конкурентоспроможності технологічного потенціалу, оптимальності й ефективності організаційної структури, правового захисту діяльності, захисту ІТ-середовища, комерційної таємниці, безпеки персоналу, капіталу, власності та бізнес-інтересів [3].

Під фінансово-економічною безпекою банківської установи О. Захаров і П. Пригунов розуміють такий стан системи безпеки установи, який дозволяє уникати зовнішніх загроз і протистояти внутрішнім чинникам дезорганізації за допомогою наявних ресурсів, управлінських навичок керівників, засобів управління, а також структурну організацію та взаємодію працівників банківської установи зі службою безпеки [4, с. 21].

Н. Подольчак і В. Карковська наголошують, що під фінансово-економічною безпекою підприємства слід розуміти захищеність потенціалу підприємства в різних сферах діяльності від негативної дії зовнішніх і внутрішніх факторів, прямих чи непрямих загроз, а також здатність до відтворення [5, с. 5].

Щодо сутності фінансово-економічної безпеки держави, то К. Резворович переконаний, що фінансово-економічну безпеку можна визначити як складну структуровану систему, функціонування елементів якої спрямоване на захист фінансово-економічних інтересів суб'єктів економічних відносин на всіх рівнях у процесі їх функціонування та розвитку [6, с. 35].

А. Балабаниць та О. Гапонюк переконанні, що фінансово-економічна безпека є структурною складовою національної безпеки, яка підпорядковує багато компонентів: фінансову безпеку домогосподарств (фізичних осіб) та фінансову безпеку компаній (установ, організацій) – на мікро- та бюджетному рівнях, боргову, монетарну, інвестиційну, банківську безпеку та безпеку небанківського фінансового сектору – на макрорівні. Кожна зі структурних складових фінансово-економічної безпеки характеризується певними ознаками та проблемами забезпечення [7, с. 113].

Кожне з цих визначень має право на існування, оскільки кожне з них характеризує фінансово-економічну безпеку як певний стан захищеності фінансово-економічних інтересів створює належні фінансово-економічні умови для його відтворення [8, с. 17].

Забезпечення фінансово-економічної безпеки країни має базуватися на належному механізмі, який є системою заходів організаційного та інституційно-правового впливу, спрямованих на своєчасне виявлення, запобігання, нейтралізацію та нівелювання загроз [7, с. 114]. До механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки мають бути включені 20 елементів: своєчасний, об'єктивний і всебічний моніторинг економічної системи та фінансової сфери з метою виявлення та передбачення внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам економічного сектору; оцінка та аналіз системи фінансових і соціально-економічних показників; діяльність держави щодо виявлення та запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансово-економічній безпеці [9, с. 33].

Стосовно сутності поняття «валютна політика», то нею є сукупність заходів, що здійснюються країнами та центральними банками у сфері грошового обігу та грошових відносин з метою впливу на купівельну спроможність грошей, валютні курси та економіку країни в цілому. Валютна політика визначається економічним ладом суспільства і класовим характером країни, вона безпосередньо пов'язана із зовнішньою торгівлею і зовнішньоторговельною політикою, а також з грошовим обігом у тій чи іншій країні [10, с. 79].

У рамках з'ясування сутності валютної політики важливо пояснити роль валютної безпеки, яка за своєю структурою є комплексним явищем, оскільки включає систему показників і критеріїв, призначених для оцінки стану валютного ринку, рівень безпеки її суб'єктів у всіх ланках фінансової системи країни, валютні операції та наявні золотовалютні резерви на належному рівні тощо. Більшість авторів тлумачать «валютну безпеку» як ступінь безпеки країни, що володіє достатніми грошовими ресурсами для підтримки позитивного платіжного балансу, виконання своїх міжнародних зобов'язань, накопичення необхідного обсягу міжнародних резервів і підтримки стабільності у світі [11, с. 129].

Валютна безпека, згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України – це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках [12].

Принципи валютної політики є основоположними керівними засадами відповідно до яких відбувається регулювання валютних відносин. Вони закріплені у Законі України «Про валюту і валютні операції». На критичному аналізі кожного із принципів пропонуємо зосередити увагу.

Перший принцип – це свобода здійснення валютних операцій, що передбачає:

- 1) право фізичних та юридичних осіб – резидентів укладати угоди з резидентами та (або) нерезидентами та виконувати зобов'язання, пов'язані з цими угодами, у національній валюті чи в іноземній валюті, у тому числі відкривати рахунки у фінансових установах інших країн;
- 2) право фізичних та юридичних осіб – резидентів придбавати валютні цінності, активи за кордоном, переміщувати через митний кордон України валютні цінності;
- 3) запровадження обмежень і заходів захисту виключно з підстав та у порядку, визначених законом, з метою забезпечення стабільності фінансової системи і

рівноваги платіжного балансу України. Цей принцип є яскравим свідченням поєднання імперативності та диспозитивності у валютному регулюванні. Валютні обмеження можуть бути впроваджені для забезпечення фінансово-економічної стабільності та не допущення кризових станів. Зокрема, хотіли б відмітити, що в умовах початку повномасштабної війни Національний банк України зміг оперативно відреагувати та запровадив ряд обмежень щодо валютного регулювання. Спочатку вони були достатньо суворі, водночас з літа 2022 року відмічається певна лібералізація.

- 4) недопущення неправомірного і необґрунтованого втручання держави у валютні операції. Відповідно до статті 11 Закону України «Про валюту і валютні операції» валютний нагляд в Україні здійснюється органами валютного нагляду та агентами валютного нагляду з метою встановлення відповідності здійснюваних валютних операцій валютному законодавству з урахуванням ризик-орієнтованого підходу без втручання у відповідні валютні операції та діяльність суб'єктів таких операцій, крім випадків запобігання агентами валютного нагляду проведенню валютних операцій, що не відповідають вимогам валютного законодавства. Органами валютного нагляду є Національний банк України та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику. Органи валютного нагляду в межах своєї компетенції здійснюють нагляд за дотриманням резидентами та нерезидентами валютного законодавства. Національний банк України у визначеному ним порядку здійснює валютний нагляд за уповноваженими установами. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, здійснює валютний нагляд за дотриманням резидентами (крім уповноважених установ) та нерезидентами вимог валютного законодавства. Органи валютного нагляду мають право проводити перевірки з питань дотримання вимог валютного законодавства суб'єктами здійснення окремих операцій. Під час проведення перевірок з питань дотримання вимог валютного законодавства органи валютного нагляду мають право вимагати від агентів валютного нагляду та інших осіб, які є об'єктом таких перевірок, надання доступу до систем автоматизації валютних операцій, підтвердних документів та іншої інформації про валютні операції, а також пояснень щодо проведених валютних операцій, а агенти валютного нагляду та інші особи, які є об'єктом таких перевірок, зобов'язані безоплатно надавати відповідний доступ, пояснення, документи та іншу інформацію [13, с. 58].

Другий принцип – це ризикоорієнтованість, прозорість, достатність та ефективність валютного регулювання, що реалізується шляхом:

- 1) спрямованості на забезпечення фінансової стабільності, економічного і соціального розвитку;
- 2) відповідності заходів захисту, строків їх запровадження та обсягів, пов'язаних з ними валютних обмежень масштабам і структурі системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності;
- 3) обґрунтованості запровадження та подовження строку дії заходів захисту. Ураховуючи поточний стан банківської системи та виклики воєнного часу, варто відзначити про необхідність запровадження спрощених вимог до валютного нагляду, які будуть застосовуватися лише до деяких операцій, наприклад, задля волонтерських закупівель товарів військового призначення. Це значною мірою підтримає роботу банків в умовах воєнного стану, при цьому не завдаючи жодних змін щодо запобігання виведенню капіталу за кордон і недопущення виникнення макроекономічних дисбалансів [13, с. 59].;

- 4) підзвітності та публічності Національного банку України під час запровадження заходів захисту, подовження строку їх дії, оцінки результативності застосування заходів захисту;
- 5) пріоритетності менш дискримінаційних інструментів валютного регулювання над більш дискримінаційними та пропорційності застосування таких інструментів;
- 6) пріоритетності ринкових інструментів валютного регулювання над адміністративними;

Третій принцип – це самостійність та ринковість валютного регулювання, що передбачає:

- 1) гнучкість валютного курсу;
- 2) незалежність Національного банку України у формуванні та реалізації валютної і монетарної політики у межах, визначених законом [14]. Відповідно до Закону України «Про національний банк України» Національний банк розраховує та оприлюднює офіційний курс гривні до іноземних валют, облікову ціну банківських металів. Відповідно до Постанови Правління Національного банку України від 04 лютого 1998 року № 34 «Про затвердження Класифікатора іноземних валют»

Класифікатор поділяється на 3 групи:

- 1) конвертовані валюти, які широко використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями, валюти країн – членів Європейського Союзу та банківські метали;
- 2) конвертовані валюти, які широко не використовуються для здійснення платежів за міжнародними операціями;
- 3) неконвертовані валюти.

Висновки

Таким чином, валютна політика є важливою складовою фінансово-економічної безпеки держави, що у свою чергу є складовою національної безпеки України. Роль валютної політики в умовах війни надзвичайно зростає. Ключове значення у реалізації валютної політики відіграє законодавче закріплення та правильне тлумачення принципів валютної політики. Варто відмітити, що принципи валютної політики: 1) закріплені законодавчо водночас особливості їх конкретного втілення містяться як у законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах. Сьогодні всі дії щодо валютного регулювання спрямовані на утвердження стандартів Європейського союзу та протистояння викликам війни.

Список використаних джерел

1. Завора Т.М. (2021). Принципи валютного регулювання в Україні. *Reposit*. URL: http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolntNTU/224/1/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8_%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D1%80%D0%B4%201.pdf (дата звернення 20.03.2023).
2. Варналій З. С. (2009). Економічна безпека. Кієв : Знання. 647 с.
3. Бондаренко О., Сухецький В. (2014) Фінансово-економічна безпека підприємства: теоретичний та практичний аспекти. *Ефективна економіка*. No 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>
4. Захаров О. І., Пригунов П. Я. (2008). Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності. Навчальний посібник. Київ : КНТ.
5. Подольчак Н., Карковська В. (2014). Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки: навч. посіб. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2014. 268 с.

6. Резворович К. Р. Юнін О. М., Круглова О. О (2019). Фінансово-економічна безпека: теоретико-правові аспекти. Дніпро : Видавець Біла К. О. 195 с.
7. Балабаниць А.В., Гапонюк О.І., Горбашевська М.О., Кислова Л.А., Омельченко В.Я., Семкова Л.В. Мацука В.М., Осипенко К.В., Перепадя Ф.Л. (2020). Управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам: монографія. Маріуполь: Маріупольський державний університет: 223 с.
8. Акімова Л. Лисачок А. (2017). Державне регулювання фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Публічне урядування*, (5 (10)), 16-28.
9. Регіональна політика: правове регулювання (2010). Світовий та український досвід / за заг. ред. Р. Ткачука. Київ : Леста, 2010. 224 с.
10. Научное окружение современного человека (2021). Книга 4. Часть 1: серия монографий / [авт.кол. : Э.Л. Жоровля, И.Я. Львович, Я.Е. Львович, В.О. Малярова, А.П. Преображенский и др.]. Одесса: КУПРИЕНКО СВ. 198 с.
11. Барановський О.І. (1999). Фінансова безпека: монографія; Національна академія наук України, Ін-т економічного прогнозування. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. Портал ЛІГА:ЗАКОН. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html
13. Латковський П. П. Питання валютного нагляду в реаліях військової агресії (2022). Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», Т. 2. С. 57–59.
14. Про валюту і валютні операції : Закон України № 2473-VIII від 21 червн. 2018 р. *Відомості Верховної ради України (ВВР України)*. 2018. № 30. Ст. 239.